

СУЧАСНА СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 341.1/8

ДОГОВІРНО-ПРАВОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНРІХА V, КОРОЛЯ АНГЛІЇ

Ржевська В. С.

Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. У статті розглядаються основні зобов'язання сторін відповідно до Кентерберійського договору 1416 р., домовленостей з герцогом Бургундським 1419 р. та миру в Труа 1420 р. Переважно це зобов'язання зі створення воєнних союзів, що відображають як особливості тогочасного права, що регулювало відносини між державцями, так і особливості тогочасного розуміння безпеки. Зокрема, Кентерберійський договір цікавий тим, як формулює звинувачення у загрозі миру з метою обґрунтування дій сторін договору. Домовленості з герцогом Бургундським попередньо встановлюють умови майбутнього миру між Англією і Францією та створюють союз, покликаний сприяти реалізації відповідальності за вбивство попереднього герцога. Найбільш важливий з розглянутих, мирний договір в Труа, передбачає союз двох держав, Англії і Франції, під владою одного монарха, але не їх об'єднання в одну. Проте деякі положення цього договору могли б із часом бути використані для того, щоб вжити заходів у напрямку подальшого зближення внутрішніх правопорядків Англії і Франції і об'єднання двох держав.

Ключові слова: Середні віки, Столітня війна, мир у Труа, міжнародний договір, воєнний союз, історія міжнародного права, юридичні зобов'язання.

Постановка проблеми. З іменем короля Англії Генріха V Ланкастера (1387-1422) пов'язаний певний нереалізований історичний сценарій: існування спільної монархії Франції і Англії на основі міжнародного договору. Такий договір був нав'язаний Франції внаслідок успішних воєнних і дипломатичних дій Англії під час чергової фази конфлікту, відомого як «Столітня війна». Королю Англії вдалось досягти цього вирішення, як користуючись зручними для себе обставинами – розумовою хворобою короля Франції Карла VI та послабленням Франції внаслідок боротьби ворожих угруповань «бургіньонів» і «арманьяків», – так і завдяки власним непересічним лідерським якостям. Найбільш відомий здобуток Генріха V – несподівана перемога англійців над французами у битві при Азенкурі 25 жовтня 1415 р. (якій, отже, у 2015 році виповнюється 600 р.), але складовою його політики по завоюванню Франції була активна дипломатична діяльність, результатом якої стала низка договорів. Проект завойованої «англо-французької» монархії звичайно вважається занадто сміливим планом, нездійсненим інакше, як на папері: хоча король Англії вірив у законність своїх прав на французький престол, він був змушений боротися з рішучим спротивом частини французів і заподіяв страждання людям, якими мав намір правити. Для Англії, з іншого боку, ця політика означала зростання її міжнародного значення і обіцяну привабливу можливість історичного розвитку: інше «Сполучене королів-

ство», куди б входили Англія і Франція. Першим і останнім «спільним королем» цих двох держав став маленький син Генріха V Генріх VI, але він втратив завоювання свого батька.

Мета статті – здійснити огляд і аналіз основних договірних зобов'язань Генріха V, які мали призвести до утворення спільної англо-французької монархії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Даній темі було приділено увагу, зокрема, в роботах Н. Басовської [1], А. Берна [2], Е. Каррі [3], Е. Перруа [4], Ж. Фав'є [5] та інших авторів; однак популярність теми не знижує її актуальності і важливості аналізу юридичного змісту відповідних договорів, які, з одного боку, виступають як засоби досягнення певної політичної мети, а з іншого – відображають особливості правового регулювання і правової свідомості епохи.

Основні результати дослідження. Претензії Генріха V до Франції були пред'явлені в ході переговорів про його шлюб з молодшою дочкою Карла VI принцесою Катериною де Валуа. У січні 1414 р. король Англії взяв на себе цікаве юридичне зобов'язання не одружуватись з іншою жінкою, окрім принцеси Катерини до першого травня [6], але надав своїм послам повноваження продовжувати цей термін [7]. На той час принцеса Катерина (р. 1401 р.) була дівчиною-підлітком, але її старша сестра Ізабелла (р. 1389 р.) була зовсім маленькою дівчинкою шести років на час свого одруження з королем Англії Ричардом II у 1396 р. Якщо шлюб Ізабелли мав на меті зміцнення мирних відносин двох держав, то переговори про шлюб із Катериною були спочатку використані для поновлення воєнних дій, а згодом для зміцнення миру, укладеного на сприятливих для Англії умовах. У подальшому дипломатична діяльність Генріха V була спрямована на пошук союзників проти Франції та досягнення її дипломатичної ізоляції: так, він надсилав послів до Арагону, Кастилії, Ганзейських міст, Генуї з метою або одержати підтримку від них або принаймні досягти їх нейтралітету [8, с. 149]. Найзначнішими угодами Генріха V стали Кентерберійський договір 1416 р., домовленості з герцогом Бургундії 1419 р., та мирний договір в Труа 1420 р.

Кентерберійський договір (the Treaty of Canterbury) був укладений між Генріхом та імператором Священної Римської імперії Сигізмундом Люксембурзьким 15 серпня 1416 р. Договору передували такі події: Сигізмунд намагався подолати схизму, тобто розкол католицького світу між двома папами. У цьому конфлікті Франція і Англія також були по різні боки, бо визнавали авторитет різних голів церкви: Франція – папи в Авіньйоні, Англія – папи в Римі. Імператор Сигізмунд взяв на себе роль посередника у відновленому англо-французькому воєнному протистоянні і як такий по черзі відвідував обидві країни. В Англії Генріх прийняв його дуже урочисто, виявляв промовисті знаки пошани і робив все, щоб схилити його на свій бік. Однак попередньо при висадці імператора на англійський берег мала місце цікава з юридичного погляду церемонія: його зустрів один з братів короля з почтом і заявив, що Сигізмунда пустять до Англії тільки як мирного посередника і не дозволять здійснювати тут свою владу імператора, оскільки король Англії не підкоряється жодному іншому монарху на землі. Імператор погодився і зійшов на землю [9, с. 206]. Франція відмовилася від пропозиції імператора щодо тристоронніх переговорів за участю його та Англії: граф Арманьяк сприймав їх як пастку, а також Франція не могла погодитись на збереження за Англією міста Арфлер (Harfleur), захопленого Генріхом після облоги у 1415 р. ще до битви при Азенкурі. Тоді Сигізмунд уклав з англійським королем договір, що відповідав інтересам останнього.

Мотивація договору викладена у преамбулі: імператор проголошує свій намір усунути схизму, покладає на Францію вину у неможливості зробити це і заявляє про підтримку законних прав англійського короля. Генріх у тексті договору йменується не тільки королем Англії та паном Ірландії, але й королем Франції. Основний зміст Кентерберій-

ського договору складають зобов'язання щодо міцної дружби та воєнного союзу обох сторін – імператора та короля, – які поширюються на їх наступників та васалів. Загальна зовнішня загроза, проти якої можуть бути спрямовані дії сторін, визначається так: союз чинний проти всіх людей, незалежно від правового статусу, за винятком Священної Римської церкви та Римського понтифіка. Він також спрямований проти конкретного ворога: не тільки імператор визнає законними претензії короля Англії на французьку корону і погоджується сприяти їх здійсненню, але і король Англії обіцяє імператорові надати допомогу для повернення його територій, якими нині володіє Франція (у тексті договору не сказано, яких саме). Кожна сторона також зобов'язалася відмовляти у притулку особам, які зрадили іншу сторону або повстали проти неї. (Отже, угода спрямована як проти зовнішніх, так і внутрішніх ворогів). Зобов'язання у воєнно-політичній сфері доповнюються зобов'язаннями в економічній: на знак дружніх відносин договірних сторін піддані кожного з володарів одержують право вільно відвідувати землі кожного з них і торгувати там відповідно до внутрішніх законів. Якби неодружений на той час король Генріх помер без законних спадкоємців за прямою лінією, зобов'язання імператора за договором зберігали б силу щодо його молодших братів [10].

Для імператора Сигізмунда договір означав відмову від союзу з Францією, що захищав його дід Іоанн Люксембурзький, і поворот у бік Англії. Для короля Генріха він означав визнання його претензій з боку імператора та основу дипломатичної ізоляції Франції, що допомогло б досягти їх втілення в життя. Однак воєнна допомога Англії з боку імператора ніколи не надійшла [11, с. 76], і договір мав значення скоріше політичного символу зростання ваги Англії в Європі. Для нас з погляду історії права Кентерберійський договір додатково цікавий тим, як в ту епоху можна було сформулювати звинувачення у створенні загрози миру або порушенні миру за умов відсутності будь-яких конкретних міжнародно-правових норм у цій сфері. Щоб їх дії виглядали справедливими, королю та імператору потрібно було знайти провину Франції, яку, отже, звинувачено у відмові сприяти досягненню миру та створенні умов для його порушення.

Найзначнішою дипломатичною складовою перемоги Генріха V став його союз з герцогом Бургундії Філіпом, надалі прозваним Добрим. Як відомо, на початку XV ст. Франція страждала від боротьби за владу між угрупованнями «бургіньонів», тобто герцога Бургундського і його прибічників, і «орлеанців», згодом – «арманьяків», що спочатку єдналися навколо брата короля герцога Орлеанського, а пізніше – навколо графа Арманьяка, бо герцог Бургундський Жан Безстрашний у 1407 р. організував вбивство герцога Орлеанського. Генріх, шукаючи союзників, вів переговори з обома партіями. У вересні 1419 р. під час зустрічі з дофіном Карлом (останнім, що залишився в живих, сином короля Франції Карла VI, майбутнім королем Карлом VII) герцог Жан Безстрашний був вбитий людьми дофіна, на знак помсти за вбивство герцога Орлеанського. Новий герцог Філіп погодився на союз з Англією, щоб помститися за вбивство свого батька.

Домовленість про англо-бургундський альянс була досягнута в Аррасі в грудні 1419 р. Близький до бургундського двору хроніст А. де Монстреле відтворює картину переговорів, де ініціатива належить герцогу, і між ним та англійським королем погоджуються основні умови майбутнього миру між Англією і Францією [12, с. 362-364]. Був складений документ, який підтверджував згоду герцога Бургундського на ці умови, датований 2 грудня 1419 р.: передусім, Генріх має отримати за дружину дочку Карла VI Катерину; за життя Карла VI той не може бути позбавлений титулу короля Франції та належних йому як такому доходів, але з причини його нездатності має бути встановлене регентство, яке здійснюватиме Генріх за порадою знатних королівства, працюючи для встановлення і захисту миру і спокою; дружина Карла VI, королева Ізабелла, не може бути позбавлена на-

лежних їй доходів; по смерті Карла титул короля Франції назавжди переходить Генріхові та його нащадкам; піддані Франції мають скласти присягу на вірність і покірність Генріхові як правителеві і як королю на майбутнє [13]. Король Генріх 25 грудня 1419 р. в Руані підтвердив також угоду про союз із герцогом Бургундським проти дофіна та його людей. Згідно з нею між королем та герцогом мала бути встановлена братерська любов, і вони об'єднувалися проти дофіна В'єннського; у випадку полону дофіна або когось із убивць Жана Безстрашного ті не можуть бути відпущені без згоди герцога, його сина; король надасть герцогу і його дружині (яка була дочкою короля Карла і сестрою майбутньої дружини Генріха) землі ціною 2 тис. ліврів ренти за рік, що знаходяться якомога ближче до тих, якими герцог вже володіє у Франції, але якщо хтось інший з державців, які були одружені з дочками короля Франції, вимагатиме таких земель, герцог усіма силами допоможе королю запобігти цьому [14; 8, с. 176-177].

Однак, хоча цей союз з Бургундією мав вирішальне значення для досягнення на той час англійської перемоги у Франції, він не міг бути міцним, тому що Бургундія була більше зацікавлена у довготерміновому союзі з Францією, ніж з Англією. Згодом у 1435 р. був укладений новий, більш відомий Арраський договір між герцогом Бургундії і королем Франції Карлом VII, за яким король (колишній дофін В'єннський) визнав усі надбання у Франції, одержані герцогом від Англії і приніс вибачення за смерть герцогового батька. У такій спосіб англо-бургундський союз був скасований [11, с. 8].

Найбільш важливим міжнародно-правовим, за сучасним для нас розумінням, актом Генріха V є мирний договір, укладений з Францією у французькому місті Труа 21 травня 1420 р. (договір в Труа, *le traité de Troyes, the treaty of Troyes*). Цей договір мав встановити владу англійської династії над обома королівствами. У день укладення договору Генріх і молодша дочка Карла VI Катерина були заручені, і так само в Труа 2 червня 1420 р. вони нарешті одружилися.

У преамбулі договору названі дві передумови його укладення: попередні спроби домовитися про мир між Англією та Францією виявилися невдалими, а від ворожнечі між двома державами походить значна шкода не тільки для них, але й для церкви [15, 102 – 103]. У варіанті тексту, який наводиться у тексті хроніки А. де Монстреле, мотивація інша: договір характеризується як вічний мир, укладений з метою добробуту й користі підданих короля Франції і безпеки королівства, щоб піддані французького і англійського королів могли віднині торгувати і взаємно спілкуватися [12, с. 390].

Система юридичних зобов'язань і прав, утворена договором в Труа, поєднує декілька категорій суб'єктів, серед яких можна вирізнити: двох королів, Карла VI і Генріха V, їх дружин, відповідно Ізабеллу Баварську та Катерину де Валуа, герцога Бургундського, союзників обох королів, якщо вони погодяться на цей договір, підданих короля Франції, що належать до різних станів. Вирізняються також духовні особи та навчальні заклади. Для деяких з цих осіб, наприклад, для королев, договором передбачені лише права, для деяких, наприклад, для королів – права і обов'язки. У взаємозв'язку ці зобов'язання і права створюють модель відносин у середньовічному суспільстві (де договір, який ми зараз кваліфікуємо як міжнародний, відображає особисті зв'язки індивідів, і для здійснення міжнародного договору передбачаються дії осіб, належних до різних станів, відповідно до їх суспільної ролі), а також утворюють основу правового порядку, який мав сприяти союзу двох королівств.

За предметом і метою серед зобов'язань сторін за договором в Труа можна виокремити наступні:

1) Низку зобов'язань, які забезпечують перехід корони Франції до королів Англії. Вони здебільшого вже передбачені домовленостями між королем Англії і герцогом Бур-

гундським. Король Англії, одружуючись із дочкою короля Франції, стає сином короля і королеви Франції і зобов'язується любити й шанувати їх як своїх рідних батьків. (Проте Е. Каррі звертає увагу, що вже в преамбулі договору Генріха названо «король Англії, спадкоємець Франції». Це може означати визнання французькою стороною прав англійського короля на французький престол незалежно від його завоювання та незалежно від шлюбу з Катериною, але у такий спосіб, щоб не постраждала юридична сила цього договору, укладеного з чинним королем Франції Карлом VI) [3, с. 24-25]. За неспроможністю короля Франції за його життя король Англії здійснює управління Францією сам або через представників разом із радою знатних. Допомогу та пораду йому мають надавати такі знатні і мудрі особи, які залишилися вірні королю Франції і які бажають їй добробуту і честі. У тексті договору Генріх йменується «сином» Карла, і встановлюється його офіційний титул за життя Карла як «Наш милий син Генріх, король Англії, спадкоємець Франції», але на практиці він по укладенні договору використовував титул спадкоємця і правителя [3, с. 26]. Титул «спадкоємець і правитель» (*héritier et régent*) використано щодо Генріха у преамбулі варіанту тексту договору, який наводиться у хроніці Монстреле [12, с. 390]. Піддані короля Франції мають скласти присягу, текст якої затверджується договором, на вірність королю Англії та раді, що він призначить. Присяга включає зобов'язання не визнавати іншого короля або правителя Франції, окрім Генріха та його спадкоємців, не змовлятись і не сприяти, щоб Генріх втратив життя, зазнав каліцтва, був полонений, або інакше зазнав шкоди чи приниження щодо особи, стану, честі або майна; якщо підданим стає відомо про якусь змову з цією метою, що планується проти Генріха, вони мають усіма силами протидіяти цій змові та повідомити йому про неї. З моменту смерті Карла і назавжди корона і королівство Франції з усіма правами і належностями переходять до Генріха і його спадкоємців.

Договір визначав також мету, на досягнення якої має бути спрямоване правління Генріха: це честь Бога, короля Карла та його дружини, загальний добробут і безпека королівства, відновлення спокою в королівстві та повсюдне здійснення справедливості з допомогою знаті королівства. У статусі спадкоємця і правителя Франції король Англії одержував можливість діяти в своїх інтересах від імені тестя: наприклад, війна з позбавленим за договором права на спадкоємство престолу дофіном і його прибічниками одночасно носила характер приборкування непокірних і відновлення територіальної цілісності Франції.

2) Збереження прав окремих осіб, що належали до королівської сім'ї Франції. Передусім слід відзначити ті положення, які спрямовані на захист гідності і особистої безпеки короля Карла. За ним протягом його життя зберігаються титул короля Франції та належні йому доходи. Він проживає на території, яка визнає його владу. Видання офіційних актів здійснюється від його імені (за винятком тих непередбачуваних заздалегідь випадків, коли листування має вестись від імені короля Генріха, його спадкоємця). Королю Франції забезпечується належне відповідно до його королівської гідності утримання. Всі володіння, що відвоює Генріх у непокірних підданих Карла, будуть віддані на користь Карла. (Однак тим, хто поклянеться додержувати договору, їх володіння будуть повернуті). Королева Ізабелла також зберігає свій сан і право на належні їй як королеві доходи. Для молодої королеви Англії Катерини встановлюється утримання на випадок її вдівства за рахунок засобів як Англії, так і Франції. Ці положення належать до числа перших у тексті договору. (Вони здобули б додаткове значення, якби король Генріх вирушив у хрестовий похід, як він, можливо, планував. Але сталося, що підстава застосувати ці положення настала раніше, ніж сторони договору мали на увазі, бо король Генріх помер тільки трохи більше,

ніж через 2 роки після укладення договору. Катерина залишилась жити в Англії і одержала утримання з англійського боку [16, с. 17]).

3) Права герцога Бургундського та його партії. Герцог Бургундії Філіп разом з королем Англії і правителем Франції Генріхом та зібранням знаті Франції має визначити гарантії безпеки короля Карла VI. Коли Генріх стане королем Франції, він має надати всім членам бургундської партії компенсацію за статки, втрачені ними при завоюванні Генріхом Нормандії. Ця компенсація має сплачуватись за рахунок статків скорених бунтівників і без будь-якої шкоди для корони Франції.

4) Союз проти дофіна і його прибічників. Дофін Карл у тексті договору названий «Карлом, який йменує себе дофіном В'єннським» [15, с. 113] і звинувачений у жадливих та величезних злочинах, вчинених у королівстві Французькому. Генріх зобов'язується докласти всіх зусиль, щоб привести до покірності королю Карлові VI всі великі й малі міста, селища, замки й укріплення, території та осіб, які в той час постали проти нього і підтримують партію «дофіністів», або «арманьяків», чи належать до неї. Замирення з дофіном Карлом або будь-яка угода з ним можливі тільки за спільною згодою короля Карла, короля Генріха та герцога Бургундського Філіпа, а також трьох станів Франції, навмисно скликаних з цією метою. Ж. Фав'є, аналізуючи зміст договору, звертає увагу на те, що формально принц Карл не був оголошений незаконним сином, але позбавлявся прав так, наче він не був сином Карла VI. Генріх набував за договором таких прав, які були у феодалному світі можливі для зятя за відсутності синів. [5, с. 440-441].

5) Збереження внутрішнього порядку Франції. Значна частина положень договору справляє враження спрямованої на те, щоб під владою англійських королів «Франція не стала Англією». За формою ця сфера належить переважно до зобов'язань короля Англії, який набуває статусу спадкоємця Франції і здійснює управління. До них, зокрема, належать такі: в усіх землях, що підкоряються королю Франції, підтримується і зберігається влада судів парламенту Франції (її вищого судового органу); містам, громадам та особам, які є або будуть знаходитись під владою короля Франції, гарантується збереження прав, привілеїв та свобод; правосуддя у Франції здійснюється відповідно до її законів та звичаїв, правитель має забезпечити підданам короля Франції мир, захищаючи їх своєю владою від насильства та пригнічень; посади у Франції мають заміщуватись відповідно до французьких законів особами, які працюватимуть заради добробуту і спокою Франції; всі церкви, університети, коледжі та духовні навчальні заклади зберігають свої права, привілеї та володіння; також збережуть свої парафії духовні особи, що підкоряються королю Генріху, королю Карлу та підтримують герцога Бургундського, якщо вони поклянуться додержувати даний договір; правитель не може запроваджувати для підданих французького короля нових тягарів та податків, окрім викликаних розумною або необхідною причиною випадків, у яких податки мають бути спрямовані на спільний добробут королівства Франції, і мають додержуватись її закони та звичаї. Завойована королем Англії Нормандія з моменту смерті Карла VI, коли Генріх стає королем Франції, має повернутися під юрисдикцію корони Франції, як і інші завойовані ним території. Корони Англії і Франції завжди мають покладатись на одну і ту саму особу, тобто короля Англії Генріха або його спадкоємця. Тим самим коло спадкоємців звужувалося до англійської королівської сім'ї Ланкастерів, і виключалися будь-які інші претенденти. Щодо решти питань, кожне з королівств зберігає свої права, свободи і закони, кожне з них і правовий порядок кожного з них (закони, права, звичаї і узвичаєння) не підкоряються правовому порядку іншого.

6) Встановлення і закріплення дружніх відносин між Англією і Францією. Правитель має забезпечити, щоб за згодою трьох станів кожного з двох королівств були розроблені

заходи, які б запобігли порушенню даного договору. Між двома королівствами припиняються будь-яка ненависть, війни та суперечки, встановлюються взаємні мир та дружба. Це загальне союзницьке зобов'язання конкретизується у трьох: допомога, порада і взаємна підтримка проти будь-яких осіб, які б намагалися зашкодити одному з королівств, дружнє спілкування між собою і торгівля зі сплатою мита, передбаченого у кожному з королівств. Останнє положення начебто підтверджує відсутність у сторін на даному етапі наміру до узгодження законів двох держав, отже – руху в напрямку їх подальшого об'єднання.

7) Права «третьох сторін» і права щодо них. Союзники кожного з королівств одержать повідомлення про даний договір і матимуть змогу протягом 8 місяців по одержанні заявити про свій намір приєднатися до нього; у такому випадку вони будуть прийняті у союзники двох королівств. При цьому належні дії, права та засоби обох королів, як і підданих кожного з них, щодо цих союзників залишаються без змін. Це положення також найлегше тлумачити у сенсі, що договір носить характер союзу, який поки що не посягає на державну незалежність учасників і не має на меті їх тіснішого зближення.

При характеристиці дослідниками миру в Труа емоційні оцінки більш різноманітні, ніж підходи до його загальної кваліфікації. Е. Каррі зазначає, що структуру, яка мала стати внаслідок здійснення миру в Труа, сучасники звичайно іменували «союзом двох корон», а історики назвали «подвійною монархією» [3, с. 23]. А. Берн звертає увагу на те, що союз нагадував той, у якому існували Англія та Шотландія зі сходженням на трон Англії короля Шотландії Якова VI (який став королем Англії Яковом I) у 1603 р. до їх об'єднання у Велику Британію в 1707 р. [2]. Дж. Вагнер також визначає, що договір передбачав союз корон, подвійну монархію, а не союз королівств [11, с. 303], але обіцяв кінець як Столітньої війни, так і громадянської війни у Франції [11, с. 302]. Д. Лоадес характеризує договір як «скоріше перегрупування сил, ніж дійсний мир» [16, с. 15]. Е. Козно у довідці, що входить до його видання договорів часів Столітньої війни, характеризує мир в Труа як «договір, що здавав Францію англійцям» [15, с. 102]. Е. Перруа погоджується з термінами «подвійна монархія» та «особиста унія», але звертає увагу на те, що насправді цей договір розділив Францію між двома ворожими партіями [4, с. 308], хоча частина французів щиро погодилась на нього, сподіваючись на мир. Е. Перруа та Ж. Фав'є також вказують на недолік миру в Труа, згодом помічений радниками дофіна: король не міг на власний розсуд змінювати правила спадкування престолу, тому що корона є невідчужуваним майном, і монарх тільки зберігає її, але не розпоряджається нею [4, с. 310; 5, с. 441]. Ж. Фав'є пише про суто особисту унію двох королівств [5, с. 441]. Н. Басовська вважає, що договір створював серйозну і реальну загрозу включення Франції в «об'єднане» англо-французьке королівство [1, с. 302], при цьому радше іронічно використовуючи у своїй книзі даний термін; за зауваженням Н. Басовської договір став найбільш повним втіленням байдужості еліти французького суспільства до долі Франції, оскільки бургундці вирішили досягти згоди над супротивниками навіть ціною втрати Францією можливості самостійного розвитку [1, с. 301], і створив чергову в історії Столітньої війни юридичну ілюзію її завершення [1, с. 303], яка не могла не бути ілюзією, бо реалізація договору наштовхнулася на жорсткий спротив французького народу.

Текст договору дає достатньо підстав вважати, що передбачене ним утворення носило характер міждержавного союзу під владою одного монарха, але не мало на меті об'єднання двох держав у одну. Саме влада одного монарха мала б стати запорукою миру і міцного союзу. Разом з тим договір цікавий з погляду можливості подальшого розвитку цих відносин і подальшої зміни його положень. Такий, як є, договір забезпечував досягнення

мети англійського короля: передачу престолу Франції до його династії. Втім, якби ця подвійна монархія втрималася, при реалізації договору могла б постати проблема зміни передбаченого ним правового порядку у відносинах двох держав.

Здійснення договору в Труа в часі поставлене в залежність від настання в майбутньому певного факту – смерті Карла VI і успадкування його престолу Генріхом V. Всупереч очікуваному, молодий (близько 35 років) Генріх V помер першим, за шість тижнів до Карла VI. Коли Філіп Бургундський став більш зацікавлений у розірванні альянсу з Англією, в якості аргументу було використане те, що Генріх V не успадкував французької корони, а отже, його син Генріх VI не міг успадкувати від нього те, що йому не належало [11, с. 8]. Наскільки ймовірно, що, якби Англія і надалі здійснювала контроль над своїми завоюваннями, положень щодо збереження внутрішнього правопорядку Франції було б додержано? Текст договору в Труа припускає принаймні одну можливість для того, щоб змінити його з посиланням на нього ж: станіві зібрання двох королівств за ініціативою короля могли ухвалити такі зміни як заходи, спрямовані на запобігання поновленню ворожнечі. Необхідність внесення змін до правопорядку Франції, яка виглядала б мотивованою, постала б, наприклад, якби у Генріха і Катерини народився не хлопчик, а дівчинка (і не було б інших дітей), оскільки престол Франції передавався тільки чоловікам. (Або, можливо, як припускає Е. Каррі, відповідне правило було б прийняте в Англії [3, с. 32-33]). Нові податки також могли бути запроваджені з посиланням на розумну або необхідну причину. Розвиток відповідно до договору торгівельних відносин між двома державами так само сприяв би їх зближенню. Тому можна припустити з певною ймовірністю, що, якби після смерті Карла VI у Франції втрималася б влада англійської династії, рано чи пізно постало б питання про зміни до договору в Труа, які сприяли б подальшому зближенню внутрішніх правопорядків Англії і Франції в напрямку об'єднання цих держав в одну (як це відбулося згодом з Англією і Шотландією). Так само можна припустити, що тоді питання про додержання договору, а саме – його положень, які гарантували збереження правопорядку Франції, створило б чергову підставу для конфлікту.

Мир в Труа не був офіційно розірваний, і його найбільш далекосяжним політичним наслідком стало те, що англійські королі титулували себе одночасно королями Франції до самого початку XIX ст.

Висновки. Головний зміст розглянутих угод передбачувано складають зобов'язання з утворення воєнних союзів, як спрямованих проти конкретних супротивників, боротьба з якими викликала ці угоди до життя, так і загального характеру. Конкретні формулювання цих зобов'язань відображають як особливості права, яке регулювало відносини між європейськими державцями на початку XV ст., так і риси тогочасного розуміння безпеки: суб'єктами, які можуть створювати загрозу, визнаються люди (а не більш загальні об'єднання, які люди створюють); нарівні із зовнішньою безпекою королівств захищається внутрішня, а також особиста безпека монархів (що особливо важливо в умовах конкуренції претензій декількох осіб на один престол); дії, спрямовані на підтримку безпеки, включають поради і попередження про загрози. Ті зобов'язання, які мають сприяти економічним відносинам держав, на перший погляд носять характер підтвердження добрих намірів сторін щодо встановлення союзу і засобів його зміцнення; разом з тим, розуміння міцного миру, втілене у договорі в Труа, показує, що стабільна торгівля і можливість безперешкодного спілкування між народами сприймаються сторонами як складова мирних відносин поряд із воєнно-політичним союзом. Найбільш важливий з-поміж розглянутих, договір в Труа, дає, окрім іншого, картину залежності правовідносин, утворених ним, в тому числі правовідносин безпеки, від внеску різноманітних учасників середньовічного

суспільства: реалізація його положень та безпека нової династії, яка мала б за ним утвердитися у Франції, залежить від зобов'язань підданих щодо особистої відданості. Договір в Труа містить групу детальних положень, які мають гарантувати, що внутрішні правові порядки Англії і Франції залишаться незалежними, і запорукою союзу між державами буде тільки особиста унія між ними, тобто один спільний монарх. Втім, на наш погляд, положення договору, яке дозволяло розробку за згодою трьох станів заходів, що запобігли б його порушенню, могло б бути використане для зближення внутрішніх правопорядків Англії і Франції і життя кривів у напрямку їх об'єднання.

Список використаної літератури

1. Басовская Н. И. Столетняя война: леопард против лилии / Наталия Басовская. – Москва : Астрель: АСТ, 2007. – 446 с.
2. Бёрн А. Битва при Азенкуре. История Столетней войны с 1369 по 1453 год. / Альфред Бёрн; Пер. с англ. Л. Игоревского. – Москва : Центрполиграф, 2004 – 896 с.
3. Curry A. Two kingdoms, one king: the treaty of Troyes (1420) and the creation of a double monarchy of England and France / Anne Curry // *The Contending Kingdoms: France and England, 1420-170* / [ed. Glenn Richardson]. – Farnham: Ashgate Publishing, Ltd., 2008. – P. 23-41.
4. Перруа Э. Столетняя война / Эдуард Перруа. Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. – Санкт-Петербург: Евразия, 2002. – 480 с.
5. Фавье Ж. Столетняя война / Жан Фавье; Пер. с франц. М. Ю. Некрасова. – Санкт-Петербург: Евразия, 2009. – 656 с.
6. Jan. 28. The K. promises that he will not within a given time contract marriage with any person except Catharine, daughter of the K. of France. Westm. O. IX. 103. H. IV. p. II. 66. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp80-112>. – Title from the screen.
7. Jan. 28. Commission to Henry lord le Scrop and his colleagues to prolong the term of the above matrimonial engagement. Westm. O. ix. 104. H. iv. p. ii. 67. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp80-112>. – Title from the screen.
8. Rapin de Thoyras, M. Acta Regia Or, an Account of the Treaties, Letters and Instruments Between the Monarchs of England and Foreign Powers, Publish'd in Mr. Rymer's Foedera: in 6 vol. Vol. II / M. Rapin de Thoyras — London: J. Darby, A. Bettesworth, F. Fayram, J. Pemberton, C. Rivington and others, 1726. – 456 p.
9. Tyler J. E. Henry of Monmouth: or memoirs of the life and character of Henry the Fifth as Prince of Wales and King of England: in 2 volumes. Vol. II. / J. Endell Tyler. – London: Richard Bentley, 1838. – 444 p.
10. Aug. 15. Treaty of alliance between the K. of England and Sigismund K. of the Romans. Canterbury. O. ix. 377. H. IV. p. II. 171. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp368-388>. – Title from the screen.
11. Wagner J. A. Encyclopedia of the Hundred Years War. / John A. Wagner. – Westport Connecticut and London: Greenwood Press, 2006. – 375 p.
12. Monstrelet E. La chronique d'Enguerran de Monstrelet: en deux livres, avec pièces justificatives: en 6 т. Т 3. / Enguerran de Monstrelet – Paris. Renouard, 1859. – 429 p.
13. Dec. 2. Philip duke of Burgundy approves of the terms proposed by the K., viz., that he will marry the French K.'s daughter Catharine, or that he or his heirs shall succeed to the French

- throne after the death of the present K. of France. Arras. O. IX. 816. H. IV. p. III. 140. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp815-832>. – Title from the screen.
14. Dec. 25. Confirmation by the K. of a treaty with Philip duke of Burgundy against the dauphin and other murderers of the late duke. Rouen Castle. O. IX. 825. H. IV. p. III. 144. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp815-832>. – Title from the screen.
15. Traité conclu a Troyes entre Charles VI et Henri V le 21 Mai 1420/ Les grands traités de le Guerre de Cent Ans. / [ed. E. Cosneau] – Paris : Alphonse Picard, éditeur, 1889. – P. 100-115.
16. Loades D. Tudor queens of England. / David Loades. – London and New York : Continuum, 2009. – 264 p.

THE ACTIVITIES OF HENRY V, KING OF ENGLAND, IN THE SPHERE OF TREATIES

Rzhevskaya V. S.

Candidate of Law, Assistant Professor, Assistant Professor of the International Law Department of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Abstract. *The article gives an outline of the main undertakings of the parties under the Treaty of Canterbury of 1416, the agreements reached with the duke of Burgundy in 1419 and the Peace of Troyes of 1420. Those are mostly the undertakings creating military alliances, which reflect both the peculiar features of the law of the epoch regulating the relations of princes and the special features of the meaning of security pertaining to the epoch. In particular the Treaty of Canterbury is of interest because of its way to formulate an incrimination of the threat of peace with the purpose to justify the actions of the parties to the treaty. The agreements with the duke of Burgundy set in advance the terms of the future peace between England and France and establish the alliance aimed at facilitating the implementation of responsibility for the murder of the former duke. The most important of the treaties discussed, that of peace of Troyes, foresees the alliance of the two kingdoms, England and France, under the power of one monarch, but not their union in one state. Some provisions of the treaty, though, could be used with time with the view of taking steps to bring the domestic legal orders of England and France further together and to unite the two states.*

Key words: *the Middle Ages, the Hundred Years' war, peace of Troyes, international treaty, military alliance, history of international law, legal undertakings.*

References

1. Basovskaya N. I. Stolietnyaa voyna: leopard protiv lilii / Natalia Basovskaya. – Moskva: Astrel: AST, 2007. – 446 s.
2. Burne A. Bitva pri Azenkure. Istorija Stolietniei voyny s 1369 po 1453 god. / Alfred Burne. Per. s. angl. L. Igorevskogo. – Moskva: Centrpoliigraf, 2004 – 896 s.
3. Curry A. Two kingdoms, one king: the treaty of Troyes (1420) and the creation of a double monarchy of England and France / Anne Curry // The Contending Kingdoms: France and England, 1420-170 / [ed. Glenn Richardson] — Farnham: Ashgate Publishing, Ltd., 2008. – P. 23-41.
4. Perroy E. Stolietnyaa voyna / Édouard Perroy. Per. s franc. M. Y. Nekrasova. – Sankt-Peterburg : Eurasia, 2002. – 480 s.
5. Favier J. Stolietnyaa voyna / Jean Favier. Per. s franc. M. Y. Nekrasova. – Sankt-Peterburg: Eurasia, 2009. – 656 s.
6. Jan. 28. The K. promises that he will not within a given time contract marriage with any person except Catharine, daughter of the K. of France. Westm. O. IX. 103. H. IV. P. II. 66. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource].

- source]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp80-112>. – Title from the screen.
7. Jan. 28. Commission to Henry lord le Scrop and his colleagues to prolong the term of the above matrimonial engagement. Westm. O. IX. 104. H. IV. P. II. 67. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp80-112>. – Title from the screen.
 8. Rapin de Thoyras, M. Acta Regia Or, an Account of the Treaties, Letters and Instruments Between the Monarchs of England and Foreign Powers, Publish'd in Mr. Rymer's Foedera: in 6 vol. Vol. II / M. Rapin de Thoyras – London: J. Darby, A. Bettesworth, F. Fayram, J. Pemberton, C. Rivington and others, 1726. – 456 p.
 9. Tyler J. E. Henry of Monmouth: or memoirs of the life and character of Henry the Fifth as Prince of Wales and King of England: in 2 volumes. Vol. II. / J. Endell Tyler. – London: Richard Bentley, 1838. – 444 p.
 10. Aug. 15. Treaty of alliance between the K. of England and Sigismund K. of the Romans. Canterbury. O. IX. 377. H. IV. P. II. 171. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp368-388>. – Title from the screen.
 11. Wagner J. A. Encyclopedia of the Hundred Years War. / John A. Wagner. – Westport Connecticut and London: Greenwood Press, 2006. – 375 p.
 12. Monstrelet E. La chronique d'Enguerran de Monstrelet: en deux livres, avec pièces justificatives: en 6 t. T 3. / Enguerran de Monstrelet – Paris. Renouard, 1859. – 429 p.
 13. Dec. 2. Philip duke of Burgundy approves of the terms proposed by the K., viz., that he will marry the French K.'s daughter Catharine, or that he or his heirs shall succeed to the French throne after the death of the present K. of France. Arras. O. IX. 816. H. IV. P. III. 140. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp815-832>. – Title from the screen.
 14. Dec. 25. Confirmation by the K. of a treaty with Philip duke of Burgundy against the dauphin and other murderers of the late duke. Rouen Castle. O. IX. 825. H. IV. P. III. 144. / Rymer's Foedera Volume 9 [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.british-history.ac.uk/rymer-foedera/vol9/pp815-832>. – Title from the screen.
 15. Traité conclu a Troyes entre Charles VI et Henri V le 21 Mai 1420/ Les grands traités de le Guerre de Cent Ans. / [ed. E. Cosneau] – Paris : Alphonse Picard, éditeur, 1889. – P. 100-115.
 16. Loades D. Tudor queens of England. / David Loades. – London and New York : Continuum, 2009. – 264 p.

ДОГОВОРНО-ПРАВОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГЕНРИХА V, КОРОЛЯ АНГЛИИ

Ржевская В. С.

Кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры международного права Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. В статье рассматриваются основные обязательства сторон согласно Кентерберийскому договору 1416 г., договоренностям с герцогом Бургундским 1419 г. и миру в Труа. Преимущественно это обязательства по созданию военных союзов, которые отражают как особенности тогдашнего права, регулирующего отношения между государями, так и особенности тогдашнего понимания безопасности. В частности, Кентерберийский договор интересен тем, как формулирует обвинение в угрозе миру с целью обоснования действий сторон договора. Договоренности с герцогом Бургундским предварительно устанавливают условия будущего мира между Англией и Францией и создают союз, призванный содействовать реализации ответственности за убийство предыдущего герцога. Наиболее важный из рассмотренных, мирный договор в Труа, предусматривает союз двух государств, Англии и Франции, под властью одного монарха, но не их объединение в одно. Все же некоторые положения этого договора могли бы со временем быть использованы для того, чтобы принять меры в направлении дальнейшего сближения внутренних правопорядков Англии и Франции и объединения двух государств.

Ключевые слова: Средние века, Столетняя война, мир в Труа, международный договор, военный союз, история международного права, правовые обязательства.